

Sociologie ve skandinávských zemích (Švédsku, Norsku a Dánsku)

Sociologie je ve všech těchto zemích mladá. Rozvíjela se až po druhé světové válce, hlavně v padesátých a šedesátých letech. Vydátnou pomoc poskytla těmto zemím americká sociologie, a to jednak osobním vlivem významných amerických sociologů (ve Švédsku Zetterberg, v Norsku Lazarsfeld), jednak osobními styky skandinávských sociologů s americkými pracovišti. Mnoho skandinávských sociologů působilo nějaký čas v USA. Skandinávští sociologové udržují také rozsáhlé styky mezinárodní, a to nejen v USA, ale také s jinými zeměmi. V poslední době je zájem o rozšiřování styků s československými sociology, hlavně v Norsku. Kromě zahraničních vlivů se ve skandinávské sociologii projevují některé vlivy domácí. Pocházejí z jiných vědních oborů, např. z právních věd, antropogeografie, sociální politiky aj.

Ve všech uvedených zemích je sociologie universitním oborem. Studuje se jako samostatný obor (velká sociologie) nebo v kombinaci s právem, ekonomikou, architekturou, medicínou, filosofií, etnografií, atd. (malá sociologie). Při universitách jsou základní sociologické ústavy. Tyto ústavy se soustřeďují na výuku a výcvik studentů sociologie a na vlastní výzkumnou činnost, která přesahuje obvykle potřeby vysokoškolské výuky. Sociologie se studuje tři roky jako samostatný obor, u tzv. malé sociologie půl roku až dva roky (podle hlavního oboru). Absolventi sociologie (s hodností *magister artium*, apod.) nastupují většinou jako stipendisté (obdobu našich aspirantů) na dobu několika let do sociologických ústavů nebo jiných universitních pracovišť, kde dokončují svou vědeckou přípravu. V tomto období přípravy získávají výzkumnou praxi a kontakt s různými dalšími vědeckými a praktickými institucemi. S uplatněním absolventů sociologie nejsou zatím problémy, neboť poptávka je dost vysoká. Přitom je třeba zdůraznit, že absolventi jsou dobře připraveni pro různé praktické činnosti.

Universitní sociologické ústavy se orientují především na výuku a výcvik studentů nebo postgraduátů. To se týká celé jejich vědecké činnosti, teoretického studia, výzkumné činnosti i činnosti publikační. Ve všech zemích již existují základní příručky pro různé oblasti sociologie. Studenti jich používají při přípravě, což dovoluje účinnější způsoby přednášek a seminářů než například u nás, kde základních příruček je nedostatek. Každý přednášející se snaží v co

nejkratší době napsat příručku pro svůj obor. Vydavatelskou činnost vydatně podporují universitní nakladatelství propojená s nakladatelstvími jiných zemí (zvl. anglických a amerických universit).

Protože universitní sociologické ústavy mají základní význam, usměrňuje výuka sociologie tematický profil tohoto oboru ve skandinávských zemích. Kromě obecné sociologie, demografie, sociální psychologie a jednotlivých sociologických disciplín se zdůrazňuje kurs zaměřený na konkrétní společnost (švédskou, norskou, dánskou společnost). Je to nejdůležitější kurs, který vedou obvykle přední profesori (např. ve Stockholmu prof. Janson, v Kodani prof. Svallstoga, v Lundu prof. Carlsson). Kolem něho se krystalizuje výuka sociologie a do značné míry také sociologický výzkum. Konkretizuje obecné sociologické pojmy, kategorie a poznatky a koordinuje poznatky jednotlivých sociologických disciplín. V těchto kursech se přednáší sociální stratifikace příslušné společnosti, sociologie venkova a sociologie města, problematika ekonomiky země (hlavně průmyslu, obchodu a služeb), problematika manželství a rodiny, organizace, sociální deviance (zejména kriminologie, problémy alkoholismu a užívání narkotik), atd. Studenti jsou od počátku studia systematicky seznamováni se svou společností, s jejími aktuálními i perspektivními problémy. Také výzkumná činnost se soustřeďuje na tuto problematiku. K těmto poznatkům se chci vrátit v jiné souvislosti (ve stati o funkcích moderní sociologie).

Skandinávská sociologie je úzce spjata se sociální problematikou a sociální politikou svých zemí. Vysoký životní standard těchto zemí je výsledkem soustředěného a cílevědomého úsilí, které zahrnuje politiku, ekonomiku i kulturu, včetně vědy. Úloha společenských věd v tomto úsilí neustále roste. Sociologie se víc a více spojuje se sociálně politickou problematikou a dává sociální politice poznatky, podněty a programy. Všechny uvedené země mají vysoké školy sociální, kde je sociologie zastoupena a tvoří základní vyučovací osnovu. Vyučovací program se však poněkud liší, a proto se o něm zmíním ve výkladu o jednotlivých zemích.

Kromě universit a vysokých škol sociálních jsou sociologická pracoviště při ministerstvech sociálních věcí, samostatné sociologické ústavy financované z různých úředních i poloúředních míst a konečně pracoviště soukromá, která se většinou zabývají sociologickou problematikou na okraji ekonomie (výzkum trhu, marketingové operace, výzkum reklamy, apod.).

Po obecné charakteristice se budu věnovat jednotlivým skandinávským zemím:

1. Švédsko

Je to nejrozvinutější skandinávská země se čtyřmi univerzitami; ve Stockholmu, Uppsale, Lundu a Göteborgu. Všeude jsou sociologické ústavy a výuka sociologie. Úroveň je vyrovnaná, takže stěží lze mluvit o vedoucí úloze některého z center. V hlavním městě Stockholmu se soustřeďuje nejvíce mimouniversitních pracovišť. Nově se tvoří univerzitní středisko na severu v Luleå.

Kromě toho, co bylo uvedeno v obecné charakteristice, švédská sociologie kladě velký důraz na metodologii, hlavně na aplikaci statistických metod, technik a postupů (viz bibliografický přehled uvedený na konci), a na sociální ekologii. Na tento obor jsou jmenováni dokonce profesori. Souvisí to s kursem o švédské společnosti. Sociálně ekologická analýza je základem tohoto kursu. Je také pojítkem mezi sociologií a demografií, popř. demografickou statistikou. Sociologové používají hojně hotových statistických dat. K tomu jim napomáhá dobrá úřední statistika.

Od r. 1964 vychází švédský „Sociologický časopis“ (Sociologisk Tidskrift), který je vydáván v Uppsale. V letošním roce začal vycházet Časopis socionomického sdružení (Socionomförbundet tidskrift), který je věnován sociální politice, sociální práci a problematice. Je určen širšímu okruhu čtenářů, takže obsahuje poměrně málo odborných vědeckých článků. Je zajímavý spíše z hlediska orientace určité části švédské sociologie.

K hlavním osobnostem švédské sociologie patří B. Anderson (metodologie), E. Allardt (obecná sociologie), G. Boalt (švédská společnost — ředitel Sociologického ústavu ve Stockholmu), G. Carlsson (sociální ekologie), E. Dahlström (švédská společnost, sociologie města aj.), E. Fältström (organizace a administrativy), B. Gustafsson (sociologie náboženství), G. Hallinberg (sociologie kultury a masová komunikace), A. Hallström (sociologie práce), J. Israel (metodologie aj., t.č. je profesorem na universitě v Kodani), C. G. Janson (sociální ekologie), G. Karlsson (sociologie rodiny), D. Lundberg (masové komunikační prostředky), K. Nowak (sociální komunikace), T. T. Segerstedt (sociologická teorie), R. Sjöden (masové komunikace a veřejné mínění), H. Swedner (sociologie kultury), J. Trost (sociální deviance).

Švédská sociologie zasahuje teoreticky a prakticky do těchto oblastí (kromě těch, které byly uvedeny v obecné charakteristice):

- Sexuální výchova, plánování rodičovství, výchova k manželství a rodině.
- Výchova dětí, mládeže a dospělých — této oblasti se věnuje zvláště velká pozornost.
- Otázky organizace, administrativy a řízení.

- Veřejná administrativy.
- Plánování a řízení měst.
- Územní plánování a územní organizace.
- Otázky kultury a masových komunikačních prostředků.
- Náboženství v moderní společnosti.

Zvláštní pozornosti si zaslouží Vysoká škola sociální ve Stockholmu (Socialhögskola). Vychovává odborníky pro sociální práci a veřejnou administrativu (dvě zvláštní větve). Studium je tříleté, jako na mnoha jiných vysokých školách; z toho jeden rok tráví studenti v praxi pod vedením odborníků. Sociologie je jedním z hlavních oborů. Přednáší se metodologie (zvláště se zřetelem na výzkum), teorie organizace a administrativy, sociologie rodiny, sociologie práce, sociální ekologie a sociální politika. Absolventi této školy mají široké praktické uplatnění. Kromě sociální práce se uplatňují ve státní a komunální administrativě. Sociologické vzdělání doplňuje psychologie, civilní právo, ekonomie a další speciální obory. Zaměření této školy zdůrazňuje aplikační hlediska sociologie.

2. Norsko

Zdá se, že v této zemi je sociologie rozvinuta nejvíce ze všech skandinávských zemí. Má také poněkud odlišné tematické zaměření ve srovnání se Švédskem nebo Dánskem. Stejně jako ve Švédsku se těší pozornosti oficiálních míst i široké veřejnosti.

Základní sociologické ústavy jsou opět při univerzitách. Norsko má zatím dvě univerzity, v Oslo a v Bergenu. V nejbližší době budou zřízeny dvě nové university na severu, a to v Trondheimu a v Tromsø.

Na universitě v Oslo je sociologie při dvou fakultách:

a) Fakulta společenských věd

Výuku a výcvik studentů sociologie má na starosti Sociologický ústav, vedený prof. Lysgaardem. Obdobně jako v jiných skandinávských zemích se tento ústav orientuje na témata potřebná ve výuce, např. na problematiku norské společnosti, metodologii, obecnou sociologii, apod. Většina pracovníků ústavu jsou vysokoškolské učitelé. Na rozdíl od obdobných švédských ústavů je tu výzkum zastoupen málo, neboť k tomu jsou v Norsku jiné ústavy.

Obdobnou funkci má v psychologii, a hlavně v sociální psychologii, Psychologický ústav vedený prof. Rommetveitem. Úzce spolupracuje se Sociologickým ústavem, zejména ve výchově studentů. Tento ústav se zaměřuje hlavně na otázky sociální komunikace a psycholingvistiky. Přípravuje se tu rozsáhlý experimentální výzkum. Dosaďadní výzkum se týkal komunikačních aspektů sociálních norem, jejich přijímání, šíření, změn, apod.

Pod vlivem Lazarsfeldovým se vytvořil v nedávné době Ústav pro aplikovaný sociální výzkum. Vede jej N. R. Ramsøyová, původem Američanka naturalizovaná

v Norsku. Je to zatím malý ústav soustředěný hlavně na problémy norské společnosti (např. otázky migrace do měst, adaptace na městské prostředí, problémy Dálného severu, apod.). Zajímavé výzkumy tu vede P. Mathiesen.

b) Právnická fakulta

Při této fakultě jsou dva ústavy zabývající se sociologií. Ústav právní sociologie a trestního práva vede prof. V. Aubert. Tento ústav se zabývá problematikou sociální deviace, působností práva ve společnosti, úlohou právníků ve společnosti, problematikou výchovy a školství, zvláště se zřetelem na novou školskou reformu v Norsku.

Druhým ústavem je Kriminologický ústav vedený prof. N. Christiem. Hodně pozornosti věnuje kriminalitě mládeže, alkoholismu, výzkumu nápravných zařízení, převýchově trestaných osob. Kromě konkrétních problémů se orientuje také na teoretické otázky právní sociologie, působnosti právních a morálních norem, apod. Snaží se postupně pronikat do problematiky obecné sociologie.

Při fakultě humanitních věd v Bergenu existuje Sociologický ústav, jehož ředitelem je S. Rokkan. Středem pozornosti je tu analýza norské společnosti. V ní převažuje ekologická analýza ve spojitosti s problémy politického zřízení v Norsku (volební systém, územní organizace, samospráva, apod.). Hodně pozornosti se věnuje také metodologickým otázkám, hlavně aplikaci matematické statistiky v ekologické analýze.

V Oslo je také několik ústavů a pracovišť mimo universitu. Uvedu z nich ty nejdůležitější:

a) Ústav pro sociální výzkum — ředitel E. Rinde

Je to nezávislý ústav financovaný z různých zdrojů oficiálních, polooficiálních i soukromých. Ústav je podporován také americkými nadacemi. Úzce spolupracuje s ústavu universitními. Zabývá se především terénními výzkumy, a to v těchto otázkách:

- sociální komunikace, sociální percepce;
- vývoj osobnosti, socializace a struktura rodiny;
- sexuální výchova, delinkvence a neohodovost;
- sociální struktura, rodina a psychosociální přízpůsobení;
- právní sociologie, deviace a sociální kontrola;
- analýza tzv. totálních institucí;
- administrativa a politická sociologie;
- sociologické aspekty různých profesí;
- organizace průmyslu;
- odborové hnutí;
- vztahy mezi profesemi a kategoriemi zaměstnanců;
- organizační a profesionální změny na venkově;
- osobnost a politická identifikace;
- politické postoje a mezinárodní orientace;

— mezinárodní kontakty, komunikace a kooperace;

— komparativní studie o politice a volbách;

— politická problematika v Norsku.

b) Ústav pro výzkum míru (International Peace Research Institute) — ředitel J. Galtung

Tento ústav má význačné mezinárodní postavení. Usiluje o spolupráci se všemi zeměmi, včetně zemí socialistických. Má úzké vztahy k Ústavu pro sociální výzkum. Výzkumný program obsahuje několik desítek témat. V nich je zastoupena sociologie, právní vědy, mezinárodní politika, ekonomika a jiné obory. Uvedu hlavní tematické okruhy:

- Obecná teorie konfliktu.
- Sociální aspekty technické pomoci.
- Rozhodování institucionalizovaných konfliktů.
- Osobní kontakty v konfliktových situacích.
- Mírové využití vojenských zdrojů.
- Kulturní konflikt a sociální změna.
- Příčiny a následky rasového konfliktu.
- Příčiny a následky etnického konfliktu.
- Konflikty uvnitř systémů.
- Konflikty v stratifikovaných systémech.
- Zbrojení, odzbrojení a rovnováha sil.
- Sociální následky míru a války.
- Moderní diplomacie: struktura a funkce.
- Mírové sbory: struktura a funkce.
- Veřejné mínění a mezinárodní vztahy.
- Síly udržující mezinárodní mír.
- Rozhodování v zahraniční politice.
- Struktura světového společenství.
- Vzory nadnárodní integrace.
- Výzkum míru.
- Obraz (image) míru.

Ústav je velmi aktivní v publikačním ohledu. Vydává řadu monografických sérií.

Další mimouniversitní ústavy se soustřeďují na sociální problematiku Norska. Jsou to:

c) *Oddělení sociální medicíny* (při státní nemocnici v Oslo, kde jsou soustředěny kliniky). Sociálně medicínský výzkum vede N. Løchen. Soustřeďuje se na problematiku psychiatrických léčení, alkoholismus, užívání drog a některé oblasti sociální politiky. Přípravuje sociálně politický program a program vyučování pro nově organizovanou výuku lékařů. V nejbližší budoucnosti bude totiž v Norsku zavedena specializace v oboru sociální medicíny pro praktické lékaře, vedoucí pracovníci zdravotnických institucí, apod.

d) *Ústav pro psychologii práce*, vedený G. Thorsrudem, je jedním ze čtyř ústavů zabývajících se lidskou prací. Tento ústav úzce spolupracuje s anglickým Tavistockovým ústavem. Středem pozornosti jsou otázky organizace, a v jejích rámci otázky pracovních podmínek, různých profesí, apod. Jednotlivé výzkumy jsou orientovány na problematiku vnitropodnikové demokracie.

Z uvedeného přehledu vyplývá, že kromě politické problematiky převažují v norské sociologii témata aplikovaného výzkumu.